

IVAN CANKAR IN SLOVENSKA MATICA *

Francè Vodnik

Literarno ustvarjanje malokaterrega slovenskega pisatelja je tako tesno povezano s Slovensko matico kakor prav delo Ivana Cankarja, saj je izšlo pri tej ustanovi deset njegovih prvih tiskov, ki so pomembni tako za rast Slovenske matice kakor za Cankarjev razvoj. Zato je prav, če se ob tej priložnosti, na simpoziju, na katerem smo se zbrali v počastitev petdesetletnice pisateljeve smrti, znova ozremo na to zanimivo in plodno sodelovanje.

Pri tem razmišljanju seveda ne gre za kakšna posebna nova odkritja, ampak le bolj za pregled in povezavo že znanih, a raztresenih podatkov iz korespondence, člankov, kritik, opomb in arhivalnih zapiskov, pri čemer bomo pa vendarle tu in tam našli nekaj novih drobcev, ki značilno osvetljujejo prav razmerje, o katerem ima namen govoriti pričujoče predavanje.

Prvo srečanje Ivana Cankarja s Slovensko matico je bilo pravzaprav bojeviti spopad. Slovenska matica je namreč l. 1896 — knjige so sicer po navadi izhajale šele v začetku prihodnjega leta — izdala v tretjem zvezku svoje dve leti prej ustanovljene Knezove knjižnice poleg Govekarjeve novele Ljubezen in rodoljubje tudi venec epsko-lirskih slik Antona Funtka z naslovom Smrt. Govekar, ki je bil pravkar stopil v uredništvo Slovenskega Naroda, je že dne 29. januarja 1897 povabil Cankarja k sodelovanju in ga prosil, ali mu ne bi »hotel obširno kritikovati ‚Smrti‘, izšle v ‚Matici‘«. ¹ Ko ga je nato priganjal, naj Knezovo knjižnico oceni čimprej, mu je svetoval, naj »kritikujé Funtka« vedno misli na Matico in da njenih interesov ne sme pozabiti, kajti za to društvo se dela vse premalo reklame« (CP I, 184). Cankar je nato

* Predavanje na Cankarjevem simpoziju 7. decembra 1968 v Slovenski matici.

¹ Treba je popraviti trditev CZS II, str. 362, ki je posledica prezrtega datuma v pismu bratu Karlu z dne 1. marca t.l., češ da se je »Cankar že sam pripravljaj, da napiše oceno Funtkovih pesmi«.

v SN 26. marca objavil oster članek o Funtkovem ciklu Smrt, ki mu je Govekar dal naslov Naša lirika. Pomembnost tega spisa je predvsem v napovedi — moderne lirike, ki jo Cankar primerja »z novim soncem«. »In ravno ob ‚Smrti‘ Funtkovi se me je polastilo tako vroče, vprav sentimentalno hrepenenje po tem svetlem, gorkem soncu. Sijati je začelo izza gorâ, zdaj še medlo, z bledim, skoro hladnim žarom; zakaj meglâ je pregosta in žarki so še preslabi, da bi prodrli skoznjo. Ali jaz že čutim njegovo pohotno, vznemirjajočo gorkoto... Drugod sije danes v vsi svoji moči in krasoti in kmalu priplava na naše nebo; ne vzdrže ga filistrske megle, ki leže nad nami kakor môra, ne vzdrže ga niti Funtek, niti Gangl, niti Medved z Opeko vred...«

Kajpada to ni bil napad na Matico, ampak le obračun s preteklostjo in napoved tiste moderne smeri, ki se je kmalu nato uveljavila tudi v njenih publikacijah. Priznati je namreč treba, da se je bila Slovenska matica kljub nekaterim delom, ki so bila že v ostrem nasprotju s sodobnim prizadevanjem v našem leposlovju, medtem vendarle že močno dvignila iz neplodnosti staroslovenske dobe. Posebno v času, ko je bil njen podpredsednik (1886—1892) in kasneje njen predsednik (1893 do 1907) ter načelnik knjižnega odseka Fran Levec, je ustvarila velike možnosti za razvoj slovenske književnosti, znanosti in leposlovja. A ker je bila Matica vsenarodna ustanova, v kateri so sodelovali pristaši različnih naziranj in smeri, zato tudi, kar zadeva leposlovje, ni mogla postati kakršno koli strujarsko glasilo. Urednik Levec je z nekaterimi drugimi vred sicér skušal Matico obvarovati pred »liberalnim in klerikalnim radikalizmom« (pismo Mešku 23. II. 1901, NUK), vendar je v pismih pisateljem večkrat poudarjal stališče raznih konservativnih odbornikov, silne težave pri »obstoječih razmerah« ter ozire na vse strani. Sam je resda stal na stališču, da »društvo ne odbija od sebe nobenega pisatelja, ki mu pošlje poraben rokopis«, a prej opisano stanje je odločilno vplivalo tudi na stališče pisateljev do Matice, kar se je zlasti pokazalo pri Cankarju.

Ivan Cankar je že 28. aprila 1897 prosil Leveca, svojega nekdanjega profesorja slovenščine na realki, da bi priporočil njegove poezije Bambergu. Levec je to storil »prav rad« in Cankar se mu je nato zahvalil za »laskavo sodbo, s katero ste me priporočili g. Bambergu« (CP II, 266). Posredovanje — tudi z Aškerčevo pomočjo — je bilo uspešno in l. 1899 je izšla Erotika, prva pesniška zbirka naše moderne. Iz Cankarjevih pisem F. Govekarju, L. Schwentnerju, bratu Karlu in drugim vemo, da

je Cankar v tem času mislil že tudi na to, da bi sodeloval pri Matici. Tako je na primer že 17. januarja 1898 pisal Govekarju: »Zdaj imam malodane dovršeno novo knjigo — tri daljše novele pod skupnim naslovom. Kdo jih bo hotel, tega še ne vem; za ‚Matico‘ niso — iz mnogih ozirov. *Mislil sem sicer najprvo nanjo* (podčrtal por.) — toda pod peresom so se mi rodile stvari . . . nedostojne v splošnem oziru, to se pravi stvari, ki ne sodijo v čitanke.« (CP II, 192.) Prav tako omenja razne črtice in novele, namenjene Matici, v pismih bratu Karlu in založniku Schwentnerju v obeh naslednjih letih, a prvemu še proti koncu istega leta omenja že tudi roman *Pod Saturnom* (27. dec. 1898, CP II, 61), medtem ko drugemu konec marca 1900 naznanja »dolgo satiro v obliki romana«, češ da jo bo ponudil njemu, »ker bo pisana prerezko, da bi bila za ‚Matico‘ ali za kak list«. Nekaj teh novel je pozneje izšlo v Knjigi za lahkomiselné ljudi (CP I, 191 in CID II, 437), prav tako pa so se iz snovanj tega časa izoblikovala nekatera poznejša dela, ki so izšla pri Matici, tako na primer novela *Popotovanje Nikolaja Nikiča* in povest *Tujci*.

Postavlja se vprašanje, ali je Cankar mislil na Matico sam od sebe ali povabljen, a verjetno je le prvo, o čemer priča poleg prej omenjenega pisma Govekarju tudi pisateljevo pismo Levcu 8. novembra 1900: »Z veseljem odgovarjam Vašemu prijaznemu povabilu. Nisem sicer mislil *letos* za ‚Matico‘ pisati še nič, ker imam dela polne roké in pa ker sem nameraval napraviti za ‚Matico‘ kakšno daljšo stvar. Ali če je reč taka, kakor pravite — da bo namreč sodelovalo pri zbirki več pisateljev s krajšimi doneski, potem Vam obljubljam tudi jaz s posebno radostjo, da Vam pošljem 2—3 pole obsegajočo stvar, ki bo podobna povesti . . .« (CP I, 268). Na to se pač nanaša tudi tole mesto iz Levčevega pisma Mešku, ki mu ga je pisal tri dni kasneje (11. X. 1900, NUK): »Ti naši Jakličiči, Trošiči in Kostanjevci *dobro* pišejo, njih jezik je celo boljši nego Kersnikov, a nekaj pogrešam v njihovih spisih — *duše!* Nimajo niti prijetnega humorja Kersnikovega, niti bistrega očesa Jurčičevega, niti Vaše blesteče dikcije. O tistem Vašem črnem instrumentu, ki secirate ž njim človeško srce do zadnjega atoma, se tem ljudem niti ne sanja ne! Radoveden sem, kaj pošlje Cankar.« To je bilo *Popotovanje Nikolaja Nikiča* (KK 1900), krajša povest iz življenja umetnikov, v katerih ni težko prepoznati nekaterih potez Cankarja samega, pa tudi pesnika Ketteja in slikarja Petkovška. To je bilo prvo delo, ki se je z njim začelo Cankarjevo sodelovanje pri Slovenski matici.

V naslednjih letih je Cankar vsako leto poslal Matici po eno ali celo dvojce leposlovnih del. Tako so zapovrstjo izhajale novele, povesti in romani *Tujci* (KK 1901), *Na klancu* (KK 1902), *Živoljenje in smrt Petra Novljana* (KK 1903), *Križ na gori* (KK 1904), *Potepuh Marko in kralj Matjaž* ter *V mesečini* (KK 1905), *Martin Kačur* (KK 1906) ter *Smrt in pogreb Jakoba Nesreče* (ZK 1906). Potem pa so se začele vezi med pisateljem in Matico rahljati in Ivan Cankar je napisal zanjo samo še povest *Novo živoljenje* (KK 1908). Iz pisem Bambergu in drugim posnemamo, da se je Cankar ukvarjal še z raznimi drugimi načrti za Matico; med drugim naj bi bil to »roman o domovini«, a ta načrt se mu je pozneje razdrobil v več manjših del, od katerih eno, *Novelo doktorja Grudna*, je celo že ponudil Levcu, a jo je potem oddal Slovanu (CID III, 572—5). Prav tako je iz njegovih pisem Šefki Löfflerjevi razvidno, da je prvotno tudi *Hlapca Jerneja* nameraval ponuditi Matici (CP III, 38, in CID V, 561—2).

Čeprav je Ivan Cankar sodeloval pri Matici med drugim tudi zato, ker je potreboval denarja, in je hkrati upošteval njene posebne razmere, vendarle to niso samo tako imenovana poljudna dela, namenjena »masi«. Prvo, kar opazimo pri njih, je pisateljev razmah v širino, saj pomenijo prehod od črtice (Vinjete) k daljšim zasnovam novele, povesti in celo romana. V njih se kažejo vse objektivnejše pripovedne prvine. In najsi so osnove skoraj vseh imenovanih del avtobiografske, prestopa pisatelj v njih meje osebne izpovedi in se dotika družbene, slovenske in občečloveške problematike. To se prav dobro vidi iz povesti *Tujci*, *Na klancu* in *Križ na gori*, ki so nekakšna avtobiografska trilogija, a vendar presegajo okvir lastnega življenjepisa. S povestjo *Tujci* je ustvaril Cankar mračno podobo iz življenja naših umetnikov in satirično prikazal razmere v domovini. V nji je med drugim postavil literarni spomenik Josipu Murnu in Dragotinu Ketteju, ki pa se ga razen v tem delu spominja že tudi v *Popotovanju Nikolaja Nikiča*. Njega je še posebej povezal z Matico, ker je v povest vpletel »natečaj za Kettejev spomenik«². *Na klancu* (prvotno naslov »Židana ruta«, gl. CP I, 280)

² O spotiki, ki jo je s tem izzval pri delu odbora Slovenske matice, je pisal Cankar 28. marca 1902 Ivanki Klemenčičevi: »Popje, ki sede v odboru, so čudovito tolerantni — vsaj nasproti meni. Doslej mi niso še odjedli niti vejice. Samo v zadnji povesti — ki jo boste kmalu brali — so želeli, da bi se kipar ukvarjal s kakšnim drugim, ne s Kettejevim spomenikom; Kette da je »premlad'. O, Ljubljana!« (CP II, 375. Prim. tudi CID II, 470).

je podoba njegovih otroških let, spomenik njegovi materi, »kakor ga še ni imela človeška mati«, pa tudi simbol »klanca siromakov«, simbol vseh izkoriščanih, socialno zatiranih doma in po svetu. *Križ na gori* je nadaljevanje prejšnjih povesti, le da je zgodba tukaj zasnovana vse bolj optimistično, na kar je vplival zlasti tudi uspeh slovenskih impresionistov na razstavi na Dunaju leta 1904. Ta duh optimizma preveva tudi »narodno« povest z naslovom *Potepuh Marko in kralj Matjaž*. Z njo je hotel Cankar »pokazati tistim ljudem, ki mi očitajo, da ne pišem za ‚ljudstvo‘, kako se piše dandanes n a r o d n i jezik in pa da se dá vsaka ideja obleči v čisto preprosto obliko« (CP I, 300). Drugi nagib pa je bil boj zoper diletantizem, plitvost in brezidejnost »ljudske« umetnosti Govekarjevih dramatizacij in podobnih del. Nekak pendant k »Potepuhu Marku« je črtica »V mesečini«, ki je prva iz cikla tako imenovanih šentflorjanskih zgodb. Povest *Martin Kačur*, v kateri pisatelj »opisuje boj idealista z vsakdanjim, nizkim življenjem in njegov končni propad« (CP II, 504), pa nadaljuje vrsto Cankarjevih družbenih in socialnih satir. Nasprotno je novela »Smrt in pogreb Jakoba Nesreče« nova inačica motiva izobčenca in obračun z umazano vsakdanjo resničnostjo, ki ji pisatelj postavi nasproti svet višje resničnosti in vere v odrešujočo resnico srca. Zadnje Cankarjevo delo, ki je izšlo pri Slovenski matici, povest *Novo življenje*, je spet zajeto iz življenja umetnikov, vendar se ne dotika toliko njihove družbene problematike, ampak

S tem v zvezi naj opozorim še na nekaj. Ivan Cankar je v svojih delih rad govoril o slikarjih in kiparjih, a kot vse kaže, ni samo imel največ smisla za delo in pota naše likovne moderne, ampak je prav on dal iniciativo tudi za opremo Matičnih knjig. O tem je pisal Levcu 1. junija 1905: »V debati, ki se je vnela zadnje čase o delovanju ‚Slov. Matice‘, mislim spregovoriti tudi jaz — o zunanji opremi knjig. — Sami veste, blagorodni gospod nadzornik, da ni morda v vsej slovenski literaturi siromašnejše opremljenih knjig nego je npr. ‚Knezova knjižnica‘. In vendar bi se dalo s *prav majhnimi stroški* kaj dobrega napraviti, hkrati pa bi bila tudi podpora za naše izborne risarje, ki stradajo na Dunaju. Morda bi Vi sami, bl. gospod nadzornik, sprožili to stvar v odboru ali pa na občnem zboru?« (CP II, 305–304.) O uspehu tega priporočila se lahko poučimo na str. 12–15 LMS za leto 1906: »Da ustreže tozadavnim željam poklicanih strokovnjakov in deloma tudi javnemu mnenju, se je odbor odločil vsem cikličnim knjigam beletristične vsebine preskrbeti okusnejše platnice. To delo se bo poverilo društvu ‚Vesni‘, ki bo delo izvršila po navodilu odbornika rav. Šubica.« Nove platnice sta narisala Gvidon Birolla in Maksim Gaspari.

tako v zgodbi kot v čustvenih poudarkih razodeva poteze, ki spominjajo na pisateljovo osebno življenje.

Razen zadnjega, so vsi ti spisi izšli pri Slovenski matici v času, ko je bil njen predsednik Fran Levce, vendar je le prvih pet izšlo še v obdobju, ko je bil Levce obenem tudi načelnik knjižnega odseka. Vsi ti spisi so izhajali v novi Knezovi knjižnici, ki je bila ustanovljena leta 1894, razen novele *Smrt in pogreb Jakoba Nesreče*, ki je izšla v starejši Zabavni knjižnici (ustanovljena 1886). Samo roman »Na klancu« in povest »Martin Kačur« sta izšla kot samostojni knjigi, medtem ko so bili vsi drugi spisi objavljeni skupaj (»v objemu«, kakor pravi I. Cankar, CP I, 293) z deli drugih avtorjev (Meško, Kostanjevec, Golar).

S spisi, ki jih je priobčeval pri Matici, je dosegel Cankar na splošno večji uspeh kakor sicer, in to ne le pri občinstvu, ampak tudi pri kritiki. Tega se je zavedal tudi pisatelj sam in je to poudarjal skoraj ob vsakem naslednjem delu, ki ga je poslal Levcu. »Opazili ste«, mu na primer piše ob izidu *Križa na gori*, »da tako navdušenih kritik ni doživela še nobena povest.« (CP I, 305.) In ko mu pošilja Martina Kačurja, pravi: »Mislim, da delo ne bo doseglo nič manjšega uspeha kakor ‚Na klancu‘ ali ‚Križ na gori.‘« (CP I, 304.) Odbor Slovenske matice mu je to priznanje pokazal tudi s častno nagrado iz Jurčič-Tomšičeve ustanove, ki jo je v polovičnem znesku dobil dvakrat, za povest *Tujci* (1902) in za roman *Na klancu* (1903), to pot v tekmi z Meškom.³ Prav tako je literarna kritika presojala ta dela blagohotneje, včasih celo z navdušenjem, vendarle ne v celoti. Ko je izšlo npr. *Novo življenje*, so mu bile kritike vseskozi neprijazne. Tudi na pismeno anketo o Matičnih knjigah l. 1912 je neki poverjenik odgovoril takole: »Po izkušnjah tukajšnje Ljudske knjižnice, iz katere si izposojujejo srednji (meščanski) stanovi in preprosto ljudstvo, sta nasprotji: Sienkiewicz in Cankar, prvi je vedno izposojen, za zadnjega ne mara skoro nihče.« (LMS 1912, str. 21, št. 40). Ta anketa med drugim nedvomno pojasnjuje tudi silne težave pri »obstoječih razmerah«, in oziroma na vse strani, ki jih je Levce v pismih pisateljem večkrat omenjal.

³ Popraviti je treba trditvev Iz. Cankarja, češ da je Cankar za to delo dobil 400 K (CZS V, 318) in prav tako B. Merharja (CID III, 528). Iz Letopisa Matice Slovenske to res ni razvidno, ali sklepati bi se dalo že iz sejnega zapiska (nižja nagrada, prim. CP I, 289), čisto jasno pa je to iz Cankarjevega pisma L. Schwentnerju z dne 7. aprila 1903: »Moram Te prositi, ker sem se pri ‚Matici‘ nekoliko uredal. Računal sem na celo nagrado, dobil sem pa samo polovico — dvesto kron — in tako še dolgov nisem pokrila« (CP II, 127).

Ivan Cankar je sam poudarjal razliko med spisi, ki jih je priobčeval pri Matici, in drugimi svojimi deli, češ da so prvi »popularni«. Na to njegovo mnenje je oprl svojo sodbo tudi Ivan Prijatelj, ki je pisal o njih takole: »V povestih, pisanih za Matico, se je toliko prilagajal, da je pridruževal svojemu v višavah kraljujočemu kondorju, zaprtemu za rešetko — svobodno-umetniški osebnosti v kletki nesvobodne, male in malenkostne domovine — še večjo ali manjšo mencežarijo: svojemu idealistu je dajal za družbo še kakega kramarja, sodnika, učitelja, župnika, dacarja itd. Teh spisov, ki jih je imelo naše občinstvo najrajši, ni tako cenil, dasi je jako ljubil vse svoje stvari, znamenje, da jih je vse dolgo doživljal in po materino težko porajal vsaj v glavnih partijah.« (CZ, 25.) Tej sodbi nekoliko nasprotuje ali pa jo vsaj omiljuje dejstvo, da je Cankar ta dela zdaj malil, zdaj spet povzdigoval; posebej pa naj opozorim na tole mesto v pismu Kraigherju 27. februarja 1910: »Ako si res bral moja dela, preglej v mislih moje obširnejše novele iz Matice ter iz Schwentnerjeve založbe pa preudari, če niso kamni za eno samo zgradbo.« (CP II, 420.) Posebej velja to tudi za *Potepuha*, ki ga je napisal kot »ljudsko« povest.

Ivan Cankar se je oddaljil od Matice zlasti potem, ko je bil njen predsednik Ilešič, ker ni odobral njegovega »novodobnega ilirstva«. Vendarle se je sčasoma zrahljalo tudi prijateljsko razmerje med njim in Levcem. Da je bil Levec tisti, ki ga je bil pridobil in priklenil na Matico, vemo med drugim iz pisma, ki mu ga je pisal dne 12. marca 1905: »Če bi bil rezultat... spletk Vaš radevoljen odstop, tedaj bi bila to prava nesreča za ‚Matico‘. Vsaj jaz mislim, da bi potem ne mogel več imeti opravka z njo, drugi mladi pisatelji pa menda tudi ne.« Cankarja je skrbelo, ko je Levec naslednje leto odstopil kot načelnik knjižnega odseka in ga je nadomestil ravnatelj obrtne šole Ivan Šubic. Stvar se je zaostri ob honorarju za *Martina Kačurja* l. 1906. Tedaj je Cankar ostro pisal ne samo Levcu (»Z nobenim privatnim založnikom bi ne bilo treba tako barantati in mešetariti, kakor je potreba zdaj pri ‚Matici‘«, dne 18. jan. 1906, CP I, 507), ampak tudi pregledovalcu rokopisa F. S. Finžgarju (»Ta banda pri ‚Matici‘ mi je s svojo zlobnostjo in počasnostjo pokvarila praznike, obenem pa mi je vzela pol življenja« (24. dec. 1905, CP III, 502). To omenjam zato, ker je objava teh pisem v Cankarjevi številki Doma in sveta l. 1920 povzročila Tavčarjev napad na Cankarja in polemiko Joc. C. Oblaka

(Krpanova kobila, v Ljubljani 1920). Je pa značilno tole mesto iz pisma, ki mu ga je pisal Levec 28. maja 1907 (NUK), ko je Cankar prosil za drž. pisateljsko podporo: »V prilogi Vam vračam [Kristanovo] oceno ter Vas in g. Kristana lepo zahvaljujem zanjo. — V glavnih stvareh se skladam z g. Kristanom, samo tistega Vašega *misticizma* ne razumem s svojim otrplim 60-letnim srcem in s svojo opešano fantazijo, kakor sem Vam zadnjič že ustno povedal.« Prav tako se v pismu Mešku 15. IV. 1907 (NUK) izraža, češ da »Cankar mnogim ‚matičarjem‘ že preseda«. A Cankar se je odtujil Matici med drugim tudi zato, ker ni imenovala Otona Župančiča za tajnika.

Oton Župančič je dotlej sodeloval pri Matici predvsem kot prevajalec. L. 1905 je kot drugi zvezek Prevodov iz svetovne književnosti izšel Shakespearov *Beneški trgovec*. Ko pa je l. 1907 prosil za izpraznjeno mesto tajnika, je bil odklonjen. Tako njegovi sodbi kakor tudi sodbi Janka Šlebingerja o tem dogodku (Slavistična revija IV, 1951, str. 108) je treba dodati še Levčevo razlago: »Povesti za KK nimam še nobene, ker se Cankar et comp. puntajo zoper ‚Matico‘. Hudí so nanjo, ker ni imenovala Otona Župančiča za tajnika. A mi ne potrebujemo *literarnega* tajnika, ampak *delavnega, zanesljivega in izvežbanega administrationnega* uradnika. Mislim, da smo s Podkrajškom dobro pogodili.« (Pismo Mešku 15. IV. 1907, NUK). Pozneje (1911) je Župančič stopil v odbor SM in »ouveljavil svoje delovanje zlasti v knjižnem odseku« (LMS, 1912, 3). O tem je pomembna Cankarjeva sodba v pismu Kraigherju (20. maja 1911, CP II, 325), češ da »Oton ni brez namena stopil v odbor ‚Maticе‘ in da je o Ilesiču čisto najjinih misli.« Ilesič, ki je bil tedaj Matičin predsednik, ni bil samo »Ilirec«, temveč tudi moderni ni bil naklonjen, kakor moremo videti že iz njegovega izbora »Cvieća slovenskoga pjesništva« pri Matici Hrvatski l. 1906, zaradi česar ga je Župančič zavrnil v kritiki.

Tudi potem, ko ni več sodeloval pri Matici, jo je Ivan Cankar še omenjal. Prvič je storil to v svojem predavanju *Slovenci in Jugoslovani* v Mestnem domu l. 1915; v njem je obsodil tudi delo predsednika Ilesiča v Slovenski Matici, ki je tedaj stal na čelu »naših do omedlevice navdušenih Ilircev, ki so pozabili... na svoje ime in na svojo domovino«. Zadnje srečanje Ivana Cankarja z Matico pa je bilo spomladi l. 1918, ko je objavil v *Jugoslovanu* članek z naslovom *Slovenska Matica*, kot polemiko proti ljudem, ki bi »spet radi napravili ‚Slovensko Matico‘ za nekakšen zakoten narodno-napreden klub, ki bi bil za silo

nekoliko literarno pobarvan«, zakaj »če hočemo imeti kulturno institucijo najvišje vrste, mora biti to institucija za ves narod, ne le za nekaj navdušenih ,omizij«. (CZS XX, 274, 275.)

Te besede so ponoven dokaz, da je bil Ivan Cankar s Slovensko matico ne le tesno povezan, ampak se je tudi kakor malokdo zavedal njenega pomena in njenega poslanstva v kulturnem življenju slovenskega naroda.⁴

SUMMARY

The literary creativity of few Slovene writers was so closely connected with the Slovenska matica as Ivan Cankar was, for this publishing house printed for the first time ten of his works. These are short stories and tales: *Popotovanje Nikolaja Nikiča*, *Tujci*, *Na klanecu*, *Življenje in smrt Petra Novljana*, *Križ na gori*, *Potepuh Marko in kralj Matjaž*, *V mesečini*, *Martin Kačur*, *Smrt in pogreb Jakoba Nesreče* and *Novo življenje*. It is obvious from the writer's correspondence that he had in mind some other plans for the Slovenska matica, so e.g. he also first intended to offer *Hlapec Jernej* to the Slovenska matica. The first of the above mentioned works was published in 1900 and the last in 1908. With the exception of the last work all the others were published at a time when the president of the Slovenska matica was Fran Levec, the former Cankar's teacher of Slovene at the high school, and under whose guidance the Slovenska matica had raised from the unproductive period of the old Slovenes, when this institution began to show a greater interest not only for fiction generally, but also for new trends. All these works were published in the Knezova knjižnica, which was established in 1894, with the exception of the short story *Smrt in pogreb Jakoba Nesreče*, which appeared in the older Zabavna knjižnica (established in 1886). Only the novel *Na klanecu* and the tale *Martin Kačur* were published separately, while all other writings were published together with the works of other authors (Meško, Kostanjevec, Golar).

Although Ivan Cankar cooperated with the Slovenska matica among other reasons also because he needed money, and he at the same time took into consideration its special conditions, these works cannot be called simply "popular works" intended for the masses. First, the writer's expansion can be noticed in them, because these works represent a transition from a short short story (Vinjete) to longer plans of short story, tale and even a novel. The narrative elements are more and more objective. And although the bases of

⁴ Prim. moji razpravi Slovenska matica in naša moderna (Glasnik SM, I, 1955, št. 5—6, str. 113—124) in Izvirna poezija, proza in dramatika (Slovenska matica, zbornik razprav in člankov, 1964, str. 35—60).

these works are nearly always autobiographic, the writer is not only personally expressive but he also touches social, Slovene and generally human problems. Ivan Cankar achieved with the works which were published by the Slovenska matica a greater success on the whole, not only with the public but also with the critics. He twice got half the prize from the Jurčič—Tomšič institution. The writer himself judged his works, those which were published by L. Schwentner, as well as those which were published by the Slovenska matica, as "the stones for one single building".

Ivan Cankar lost his contacts with the Slovenska matica especially when its president was Ilešič, because Cankar did not agree with its "neo-Illyrism". His friendly relationship also eventually became weaker. He also turned away from the Slovenska matica because Oton Župančič was not named its secretary. But even then when Ivan Cankar did not cooperate with the Slovenska matica he still mentioned it, finally a few months before his death in an article entitled »Slovenska Matica« (*Jugoslovan*, 2 March 1918) in which he speaks about it as of an "institution for the whole nation".